

ESKİ YUNAN KARANLIK ÇAĞINDA (M.Ö. XI-VII. Yüzyıllar) SOSYAL GRUPLAR VE SİYASAL YAPI**Ahmet GÖZLÜ¹****Öz**

Bu çalışmada: Eski Yunan Karanlık Çağı'nda toplumun dokusunu oluşturan sosyal gruplar ve buna bağlı olarak siyasal yapı irdelenmektedir. Antik Yunan'da polis öncesi sosyal yaşam, kan bağı ve akrabalık bağları ile bağlı küçük gruplar şeklinde olup, toplum olgusu oluşana dek sosyo-politik faaliyetler bu gruplar arasında farklı biçimlerde hayat bulmuştur. Mikenlerin düşüşü ile başladığı kabul edilen Karanlık Çağ (M.Ö. XI-VII. Yüzyıllar) Antik Yunan uygarlığının uzun süre karışıklıklar içinde geçirdiği yılları kapsamaktadır. Karanlık Çağda Antik Yunan toplumu, tüm eski çağ toplulukları gibi, aynı soydan gelen, aynı dini ya da atayı paylaşan bir düzen üzerine temellendirilmiş ve bu topluluklar başlıca oikos-genos-phratri-phyle grupları biçiminde sınıflandırılmıştır. Genellikle dini bağlar, kan bağı, askeri ya da politik bir birlikteliğin ürünü olan bu birimler, Antik Yunan toplumunun ve ileride polis denilen şehir-devletlerinin şekillenmesinde örnek alınacak oluşumlar olarak varlığını ve önemini uzun süre korumuştur.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Genos, Phratri, Phyle, Polis.

SOCIAL GROUPS AND POLITICAL STRUCTURE IN THE ANCIENT GREEK DARK AGE (BC. XI-VII. CENTURIES)**Abstract**

In this study, the social groups that make up the social fabric of the Ancient Greek society during its dark ages and the appertaining political structure is investigated. In Ancient Greece, pre-police social life was based on small groups of people bound by blood ties and kinship ties, and socio-political activities in such groups continued in different forms until a concept of "community" emerged. The Dark Age (BC. XI-VII. Centuries) which is considered to have begun with the fall of the Mycenaeans, covers the years in which ancient Greek civilization has been in turmoil for a long time. In the dark age, Ancient Greek society, like all ancient communities, was based on the ethos of "the same sibling, the same religion, and the same ancestor", and these communities were mainly classified as oikos-genos-phratri-phyle groups. These units, which are usually products of religious ties, blood ties, military or political associations, have maintained their existence

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Eskiçağ Tarihi ABD. Çankırı. ahmetgozlu69@hotmail.com

and significance for a long time, and they set precedent for the formation of ancient Greek society and city-states called the police.

Key Words: *Ancient Greece, Genos, Phratri, Phyle, Police.*

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını devam ettirmek için bir arada bulunmak ve işbirliği içinde olmak zorundadır. Yaşamın getirdiği bu zorunlu ortaklık ise sıradan, tanımadığı kişilerden ziyade aralarında bir bağ olan kişilerle gerçekleşmektedir. Hemen hemen bütün uygarlıkların oluşum aşamasında görülen kan bağı birlikteliği, en eski dönemlerden beri insanları bir araya getiren ve bir arada kalmasını sağlayan bir olgu olmuştur. Antik Yunan toplumunda, sosyal hayat erken dönemlerde soy birliği, dini birlik ve ortak bir işbirliği üzerine kurulmuştur. Eski toplumlar, siyasi bir birliktelikten ziyade bireysel ilişkilerden ibaret olan bir örgütlenmeye dayanmakta olup, kişilerin soy ve kabileleriyle olan ilişkileri ile yönetiliyordu. Antik Yunan toplumunun erken dönemlerinde sosyal ilişkiler genellikle aile, akraba ve yakın komşular arasında kuruluyor ve yaşadıkları bu özel mekânların ilerisine çok fazla gitmiyordu. Uzun bir süre toplumsal sistemin en önemli parçası olan soy topluluğu örgütü, siyasal yapının oluşumuna kadar farklı şekillerde ve farklı isimlerle varlığını sürdürmüştür.

Miken Medeniyeti, M.Ö. XVI-XI. Yüzyıl arasında hüküm sürmüş ve M.Ö. XIV-XI. Yüzyıl Yunanistan'ın kuzeyinden gelen Dor kabilelerinin istilaları sonucu yok olmuştur. Miken Medeniyetinin düşüşünden sonra gelen dönem Karanlık Çağ olarak adlandırılmış ve bu dönemle alakalı bilgiler Dor kavimlerinin her şeyi silip süpürmesi sebebiyle yetersiz kalmıştır. Antik Yunan uygarlığında, toplumun en küçük yapı birimini *genos* adı verilen ve aynı soydan gelmeyi ifade eden birliktelik oluşturuyordu. *Genos* başlangıçta ekonomik bir işbirliği üzerine kurulu bir topluluk olarak kabul edilse de aslında bu işbirliği aralarında kan bağı olan insanların birlikteliğine dayanıyor ve bu kan bağı kişinin hangi soydan geldiğini yani kimliğinin anlaşılmasına da imkân veriyordu.

Soy birliğine dayanan toplumsal birliklerde ortak bir soy'dan gelen tüm insanlar, dini törenler, festivaller, kutsal sayılan yemekler gibi yaşamın bir parçası olan tüm etkinlikler de bir araya gelir ve aralarında ki bağı bu sayede daha da güçlendirirlerdi. Aynı soydan gelenler fiziksel olarak genellikle bir arada hayatını sürdürür, fakat birbirinden uzakta bağımsız bir biçimde de yaşayabilirlerdi.

Genos'un devamı niteliğinde görülen, *kardeşlik/yoldaşlık* anlamına gelen ve birkaç soyu birbirine bağlayan *phratrı'de* ise genos'da ki gibi samimi ve birincil ilişkiler olmayıp, phratriler özellikle ortak kut törenlerinde bir araya gelen topluluk olarak dikkat çekmektedir. Antik Yunan toplumunun oluşum kategorisindeki en geniş birim kabile anlamına gelen phyle olarak bilinmektedir. Sıklıkla askeri bir birliktelik olarak nitelendirilen phyle, Dorlara özgü bir örgütlenme şekli olmakla birlikte Attika'da ve Attika'nın çeşitli bölgelerinde de varlığını sürdürmüştür.

Antik Yunan Uygarlığına Genel Bir Bakış

M.Ö. XIV-XII. Yüzyıl arasında Minoslar'dan aldığı kültürel miras ile Kıta Yunanistan ve Ege Adalarında hâkimiyet kuran Mikenler güçlü sur duvarları ile çevrili görkemli saraylarda yaşamış² ve M.Ö. XVI-XI. Yüzyılda varlığını sürdürmüşlerdir. M.Ö. XIV-XII. Yüzyılda ise en parlak dönemini yaşayan Mikenler bu tarihlerden sonra oldukça zor bir döneme girmişlerdir.³ M.Ö. XII-X. Yüzyılda büyük bir hengâmenin ortasında kalan Miken toplumu,⁴ Hellas'ın (Yunanistan) kuzeyinden gelen Dor kavimlerinin istilaları sonucu hızla yok olmaya başlamıştır. Mikenlerin çöküşünden sonra gelen ve yaklaşık 400 yıl devam eden bu dönem karanlık çağ olarak adlandırılmıştır. Arkeolojik bulguların azaldığı, küçük evler ve basit çanak çömleklerin bulunduğu ve hatta kullanılan Linear B yazısının dahi yok olduğu bu süreç oldukça belirsiz geçmiştir.⁵ Yunanlar karanlık çağı, soyutlanmış bir hayatla birlikte tehlike, savaş ve kıtlık içinde geçirmişlerdir.⁶ Devasa taş saraylarının artık olmadığı, ticari bağların koptuğu, tüm Yunan kasabalarının ve köylerinin terkedildiği, açlık ve yoksulluğun hüküm sürdüğü en genel tanımla sosyo-politik yaşamın durduğu bir dönem olan karanlık çağı, Yunanlar oldukça zor şartlarda geçirmiş ve nihayet M.Ö. VIII. Yüzyılın

² Barış Gür, "Hititler, Mikenler ve Batı Anadolu'daki Kültür Etkileşimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* C. I, s. 2, 2012, s.13, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/416718> (Erişim Tarihi: 04.03.18.).

³ Jackson J. Spielvogel, *Western Civilization: A Brief History*, Thomsen-Warstworth Press, The Pennsylvania State University, USA, 2016, p. 42-43.

⁴ Thomas, R. Martin, *Ancient Greece: From Prehistoric to Hellenistic Times*, Yale University Press, New Haven & London, 2013, p. 23-24.

⁵ Takeshi Amemiya, *Economy and Economics of Ancient Greece*, Routledge Taylor & Francis Group, London & New York, 2007, p. 2, 3, 4.

⁶ Marvin Perry, *Western Civilization A Brief History*, Volume I: Seventh Edition, Baruch College City University of New York, 2011, p.39. <https://mkaymak.files.wordpress.com/2013/03/greeks.pdf> (Erişim Tarihi: 03.03.18.).

sonlarına doğru bu sıkıntılı dönemi geride bırakmışlardır.⁷ Bütün bu olumsuz koşullardan kurtulan Yunan toplumu, M.Ö. IX. Yüzyılda yeniden canlanmaya başlamıştır. Modern tarihçiler tarafından Yunan Rönesans'ı olarak adlandırılan bu dönemde; çeşitli toplumlar, özellikle de Akdeniz dünyası ile ticari bağlar geliştirilmiş, nüfus artmaya başlamış ve politik organizasyonlar yeniden kurulmuştur. Nüfusun artmaya başlaması ile Yunanistan anakarasına sığmayan Yunan toplumu yeni yaşam alanları aramaya başlamışlardır. Bu dönemlerde özellikle Akdeniz ve doğu toplumları ile tanışmaya başlayan ve buralarda bir kolonizasyon sürecine giren Yunanlar, buralarda polis adı verilen ve şehir-devleti anlamına gelen siyasal bir birimin yaratıcısı olmuşlardır.⁸ Şehir-devletlerinin kurulmaya başlaması ile gelişen ve değişen bu yönetim sisteminde, krallar eski önemini kaybetmiş ve yerini aristokratlara bırakmaya başlamıştır. Nitekim M.Ö. IX. Yüzyılda ise krallık tamamen yok olmuştur.⁹

Antik Yunan toplumu erken dönemlerde Homeros destanlarında da geçen Basileus denen krallar tarafından yönetilirdi.¹⁰ Basileus, sıklıkla kalıtsal soy üzerinden seçilir ve polis öncesi dönemlerde Yunan kabilelerindeki liderler için kullanılırdı.¹¹ Bir Basileus'un gücü, onu kaç savaşçının takip edeceği ile ölçülürdü. Basileus, insanların lideri sayıldığı için savaşta ve barışta çok başarılı olmak zorundaydı. Basileus hem iyi bir savaşçı hem de iyi bir konuşmacı olmalıydı.¹² "Kaderim beni kısıvrak bağladı işte. Gene de kıyasıya dövüşmek düşer bana, bir yiğitlik göstereyim de öyle öleyim, duysun gelecekteki insanlar bile"¹³ dizelerinden de anlaşılacağı üzere Homeros'un, savaşçı bir toplum ve erkek egemenliği üzerine kurulu düzeninde, bir erkeğin iyi (*agathos*) olarak nitelendirilmesi onun savaşlarda ve yarışmalarda gösterdiği cesur ve hünarlı özellikleri ile

⁷ Sarah B. Pomeroy, *A Brief History Of Ancient Greece: Politics, Society, and Culture*, Oxford University Press, New York, Oxford, 2004, p. 36.

⁸ Pomeroy, p.53.

⁹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 43.

¹⁰ Mait Köiv, Basileus, *Tyrannos and Polis. The Dynamics of Monarchy in Early Greece*, (y.y), 2016, p. 2, https://www.academia.edu/26398211/Basileus_tyrannosand_polis_the_dynamics_of_monarchy_in_Early_Grece_in_Klio_98.1_1-89 (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

¹¹ Christopher, Vasilopulos, "The Degradation of Athenian Women in the Phallicratic Polis", *International Journal of Social Inquiry*, Volume I, Number I, 2008, p. 8, <http://dergipark.gov.tr/ijsi/issue/17826/186933> (Erişim Tarihi: 07.03.18.).

¹² Pomeroy, p. 47.

¹³ Homeros, *İlyada*, XXII:305.

ölçülür, aynı şekilde kötü bir erkek (*kakos*) olması savaşta başarısız olması ile anlaşılırdı. Bu bağlamda bir basileus'un ise agathos olarak nitelendirilmesi hayati bir önem taşırdı. Karanlık Çağ'ın siyasal oluşumları basit ve sayıca az birimlerden ibaret olup en önemlisini *boule* adı verilen mahkemeler oluşturmakta idi. Bu mahkemeler yetkili erkekler ile birlikte bir şefin başkanlığında yönetilir, toplantılar *megaron* adlı büyük bir salonda yapılır ve burada önemli siyasi olaylar tartışılıp karara bağlanırdı.¹⁴

Polis Öncesi Sosyal Gruplar

Antik Yunan toplumunun oluşumunu ve ilk dönemlerini tasvir etmek oldukça güçtür. Fakat ilkel bir toplumdan ileri sayılabilecek bir yapıda olduğu kesin olarak bilinmektedir. Antik Yunanlar erken dönemlerde pastoral bir yaşam sürmekte ve kabile organizasyonuna dayalı bir toplum modeli sergilemektedir.¹⁵ Antik Yunan topluluklarının en önemli özelliği ortak bir ataya, ortak bir tapınmaya ve ortak bir lehçeye sahip olmalarıydı.¹⁶ Toplum kan bağına dayalı *Genos (soy)*, ortak bir soydan bölünmelerle ortaya çıkan soylar arasındaki *kardeşlik/yoldaşlık* anlamına gelen *Phratri*, aynı lehçeyi ya da dili konuşan birkaç phratri'nin bir araya gelmesi ile oluşan *Phyle (kabile)* şeklinde gruplara ayrılmış ve bu tasnifte bir ardıllık söz konusu olmakla birlikte, aileler soylara, soylar phratri'lere, phratri'lerde kabilelere bağlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür.¹⁷ Bu sınıflamaya tabii tutulan birimler siyasal bir toplumdan çok farklı olup, soy örgütlenmesine dayanmakta ve siyasal toplumdan kolayca ayırt edilebilmektedir.¹⁸

Örgütlenmelerden en geniş ırksal bir ayırım ile oluşan phyle idi. Phyle'nin alt bölümlerini ise ortak bir ata ya da akrabalık bağları sonucu bir arada bulunan phratri ve genos oluşturmaktaydı. Fakat akrabalık ya da kan bağı her birim için geçerli olmayabilirdi, çünkü phratri'ler genellikle dinsel ortaklık temelli bir oluşumun sonucu

¹⁴ Pomeroy, p. 48-49.

¹⁵ Moses Finley, *Odysseus'un Dünyası*, (Çev: Gül E. Durna), Alfa Yayınları, 2014, İstanbul, s. 99-100.

¹⁶ David Konstan, "Defining Ancient Greek Ethnicity", *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, Volume 6, Number 1, University of Toronto Press, 1997, p. 98. http://commonweb.unifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/3610/33969_110704.pdf (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

¹⁷ Lewis Henry Morgan, *Ancient Society: or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery Through Barbarism to Civilization*, Bharti Library Puhlised, Calcutta, 1944, p. 188.

¹⁸ Morgan, p. 204-205.

olarak görülmekte idi.¹⁹ Phyle'nin alt bölümlerini oluşturduğu tahmin edilen Phratri ve genos'un arazi mülkiyeti, mülkiyet hakkı ve kültürlerin yönetimi gibi kimi ortak özellikleri olmakla birlikte her grubun özünde birbirinden bağımsız bir biçimde ortaya çıktıkları varsayılmaktadır.²⁰

Karanlık Çağ'da oldukça durgun geçen sosyal hayatta, Antik Yunan toplumu için en önemli aktivite akraba ya da komşular ile kurulan ilişkiler idi. Bu ilişkiler, sosyal yaşamın en önemli unsuru olup, Antik Yunan toplumunu birleştirmede önemli bir rol oynamıştır. Dinamik bir biçimde devam eden ilişkiler genellikle, birincil, samimi, ortak bir dil ve benzer davranışlar üzerinde şekillenmekte idi.²¹ Antik Yunanların akrabalık ilişkileri tartışmalı bir konu olmakla birlikte genos ve phyle bu sistemin en önemli parçaları olarak kabul edilmektedir.²² Dini bağların ve yakın birlikteliklerin hâkim olduğu bu toplumda *oikos*, *demos*, *genos*, *phratri* ve *phyle* hem polis öncesi hem de polis sonrası sistemin ayrılmaz bir parçasıdır.²³ Karanlık Çağ'ın sosyal grupları ile alakalı; bu grupların temelini *demos*, *laos* ve *oikos*'un oluşturduğu tahmin edilmektedir. *Demos*; hem bir araziyi hem de o alana yerleşen insanları tanımlamak için kullanılan bir terim olup sosyal grupların tamamına dâhil olmaktadır. *Demos*'a benzetilen *laos* ise, genellikle insan anlamına gelmekte fakat *demos* arazi anlamı ile *laos*'dan ayrılmaktadır. *Laos*, bazen çeşitli toplumlardan erkeklerin birlikteliği ve özel bir liderin peşinden giden bir erkeği tanımlamak içinde kullanılabilir. Akrabalık temelli,

¹⁹ Ronald A. Edwards, *Political Institutions and Property Rights: Ancient China, Greece and Rome*, Tamkang University, 2012, p. 11. <http://tkuir.lib.tku.edu.tw:8080/dspace/bitstream/987654321/78170/2/PIPRcgr+%283%29.pdf> (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

²⁰ B. C. Dietrich, *Prolegomena To The Study Of Greek Cult Continuity*, Vol 11, Rhodes University, Grahamstown, 1968, p. 160. <https://search.proquest.com/openview/dc8c692f48347067fdb831f4f5623616/1?pqorigsite=gscholar&cbl=1817900> (Erişim Tarihi: 06.03.18.).

²¹ Walter Donlan, *The Social Groups Of Dark Age Greece*, The University Of Chicago, 1985, p. 302-307, <https://tr.scribd.com/document/55819266/The-Social-Groups-of-Dark-Age-Greece> (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

²² Ian Morris, *The Gortyn Code and Greek Kinship*, University of Chicago, October, 1989, p. 233, <http://grbs.library.duke.edu/article/download/4021/6073> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

²³ Jayoung Che, *Citizenship and the Social Position of Athenian Women in the Classical Age: A Prospect for Overcoming the Antithesis of Male and Female*, *Athens Journal of History*, Vol. 3, No. 2, 2017, s. 104. <http://www.athensjournals.gr/history/2016-1-X-Y-Che.pdf> (Erişim Tarihi: 07.03.18.).

yerleşim ve ekonomik bir birim olan *oikos* ise, hem konut hem de geniş bir aile anlamına gelen bir kavramdır. Karanlık Çağ'ın akrabalık ve anlaşma üzerine kurulu sosyal gruplarının bu bağlamda *oikos*'u örnek aldığı ve *oikos*'un bütün sosyal grupların temelini oluşturan en küçük birim olduğu kabul edilmektedir.²⁴ Karanlık Çağ'ın bu gruplarının oluşumunda akrabalık ya da sosyo-politik nedenlerin yanı sıra dini törenlerde bağlayıcı bir unsur olmuş ve din ya da birlikte yapılan kut törenleri, insan ilişkilerinin ve sosyal grupların oluşmasında²⁵ ayrıca Antik Yunan toplumunu savaşta ve barışta bir arada tutan en önemli olgu olarak görülmektedir.²⁶

Genos

Latince'de *Gens*'e karşılık gelen *genos*, Hint-Avrupa dillerinin derinliklerinde yatan bir geçmişe kadar uzanmaktadır. *Genos* terimi, Aiol ve Dor lehçelerinde soyun erkek tarafından geldiğini belirten ve babalık anlamına gelen "patra" ile, Attika lehçesinde, "klan üyesi" anlamında ki *gennetes* ile ve soyun kadın tarafından geldiğini belirten, "aynı sütü emmiş" anlamındaki homogalaktes sözcükleri ile de ifade edilmektedir.²⁷ Farklı lehçelerde farklı şekillerde kullanılmasına rağmen özünde aynı anlama gelen *Genos*, "doğum", "köken", "menşei" ya da "aynı soydan gelen" aile veya soy şeklinde karşılık bulur²⁸ ve Yunanlar kendilerini tanımlamak için bu sözcüğü kullanırlardı.²⁹ "Olmak" anlamına gelen *Gignesthai* fiili ile ilişkilendirilen *Genos*, Attika'da yaşayanlar ve Atina vatandaşları için kullanılan bir terimdir. Antik Atina'da bir ailenin hangi soydan geldiğini belirten *genos*, genellikle aileleri tanıtmak için kullanılırdı.³⁰

²⁴ Donlan, p. 298.

²⁵ Mariela Wibert Johansen, *Belief, Fear And Manipulation: The Intersection Of Religion And The Athenian Legal System In The Second Half Of The 5th Century BCE*, Simon Fraser University, Master Of Arts, Canada, 2003, p. 5. <http://summit.sfu.ca/item/9825> (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

²⁶ William Reginald Halliday - B.A, B.Litt, *The Growth Of The City State: Lectures On Greek And Roman History*, University Of Liverpool Press, Botoch Books, Canada, 2001, p. 112, https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugc_m/3l_13/halliday/citystate.pdf (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

²⁷ George Thomsen, *Eski Yunan Toplumunu Üzerine İncelemeler: Tarih Öncesi, Ege I*, (Çev: Celal Üster), Payel Yayınları, İstanbul, 1995, s. 118-119.

²⁸ Donlan, p. 295-296.

²⁹ Meral Öztoprak Sağır-H. Serkan Akıllı, "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt : 28 No:1, 2004, s. 2., <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/929.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

³⁰ Nathanael Paul Shelley, *The Concept of Ethnicity in Early Antiquity: Ethno-Symbolic Identities in Ancient Greek, Biblical Hebrew, and Middle Babylonian Texts*, Doctor of Philosophy, Columbia University, 2016, p. 51-52.

Mesela Atinalı Alkmaeonids'ler derken bu grubun bütün üyelerinin aynı soydan geldiği hemen anlaşılırdı.³¹ Genos'un bir diğer özelliği de, büyüklüğü dikkate alınmaksızın soy ağacı gibi alt bölümlere ayrılmış olmasıdır. Bu ayırım ile farklı bir polislin vatandaşları kendilerini tek bir yere (ortak bir genos) mesela Messenialılar Sparta'ya ve Syrakusalılar Dor genos'una dâhil edebilmişlerdir.³² Başlangıçta toprağın işlenmesini ve hayvanlardan yararlanmayı sağlayan ekonomik bir ortaklık olup aynı zamanda askeri bir örgüt olarak da nitelendirilen genos,³³ genellikle otuz aileden, phratri otuz soydan bir kabile ise üç farklı phratriden oluşmakta idi. Bu sayısal simetriğin gerçekte olup olmadığı kesin olmamakla birlikte, temelini oikos'un oluşturduğu bu toplulukların var olduğu ve önemli birimler olarak uzun süre varlığını korudukları kesin olarak bilinmektedir. Temelini oikos'un oluşturduğu bu ifadeden genos dâhilindeki ailelerin aynı soydan geldiği anlaşılmalıdır, farklı soylardan evliliklerin yapıldığı kabul edilecek olursa, ailenin soy'un kısmen içinde kısmen de dışında yer aldığı söylenebilir.³⁴

Genos'un en önemli fonksiyonu dini eylemleridir.³⁵ Eski Yunan toplumunda her genos'un tapınmaları, dinsel törenleri ve mezarları ortaktır. Her Genos'un tanrısı kendine özgü olup sadece o genos'u koruduğuna inanılır ve bu tanrılara başka genos'un üyeleri tapınmazdı. Kurban adağı törenlerine genos dışından herhangi bir yabancı kabul edilmez ve şayet törene katıldığı varsayıldığında ise, genos'un bütün üyeleri günah işlemiş sayılır ve ayrıca tanrıların onurunun kırıldığına inanılırdı. Genos'un üyeleri birbirine çok sıkı bağlarla bağlıydı. Bir genos üyesi sadece çok eski zamanlardan beri ortak kurban vermelerinden dolayı ayırt edilebilirdi. Özellikle kutsal törenlerle bir araya gelen genos üyeleri yaşamın gerektirdiği bütün ihtiyaçlarda da ortak bir şekilde hareket ederlerdi. Örneğin aynı genos'a mesup olan bir üyenin borcunu tüm üyeler ödeme gayreti

<https://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:208533> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

³¹ Herodotos, *Tarih*, V:62.

³² Shelley, p. 51-52.

³³ V. Diakov- S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi 1: Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*, (Çev: Özdemir İnce), Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s. 260.

³⁴ Morgan, p. 189-191.

³⁵ Yulia Ustinova, *Orgeones in Phratries: A Mechanism of Social Integration in Attica*, Ben-Gurion University of the Negev, Kernos 6, İsrail, 1996, p. 239. <http://journals.openedition.org/kernos/1171?lang=en#text> (Erişim Tarihi: 06.03.18.).

gösterir ayrıca esir edilen bir mahkûmun kurtarılması veya bu mahkûmun cezasının ödenmesi içinde ortak bir işbirliği sağlanırdı. Dini işlevin yanı sıra yönetsel bir işleve de sahip olan genos'un *arhont* (*yargıç kral*) adı verilen bir şefi bulunmaktaydı ve aynı kişi, hem yargıç hem rahip hem de askeri bir komutan sayılırdı.³⁶ Antik Yunan toplumunda genos'a (soy) dayanan toplumsal birliklerin karakterize edilmesinde bireylerin sahip olduğu belirli haklar ve yükümlülükler bulunmaktaydı. Bu yükümlülükler ise özetle şöyledir:

- Ortak dinsel kut törenlere katılmak.
- Ortak bir mezarlık.
- Mirasta tüm soyun aynı derecede hak sahibi olması ilkesi, yardımlaşma, savunma ya da bir zarara uğranıldığında bunu gidermek için birlikte ve karşılıklı sorumlulukların bulunması.
- Yetim kız çocuklarla kız varislere soy içinden kimselerle evlenme hakkı.
- Yabancıları soy'a alma hakkı.
- Reisleri seçme ve görevden alma hakkı.

Genos'un içinden evlenmenin yasak olduğu bu sistemde babasının genos'una dâhil olan bir kadın evlendiği zaman kocasının genos'una geçmekte ve kendi genos'unun dinsel görevlerini bırakıp kocasının genos'unun dini törenlerine katılmaktadır. Genos örgütünde Solon'a kadar hiç kimse vasiyetle mal bırakma hakkına sahip değildi ve bir kimse öldüğünde çocukları yoksa malı soy üyelerine kalırdı. Attika genos'ları, soyçizgisinin arılığına çok önem vermiş ve gerçek bir geçerli sebep olmadığı takdirde soy dışından birini almaya çok olumlu bakmamışlardır. Homojen bir yapıya sahip olan Genos'larda eşitlik, kardeşlik ve özgürlük kavramları önemli değerler olarak görülmüştür. Yapısı itibari ile büyük ölçüde kalıcı bir birim olmuş olan genos'lar bu sayede toplumsal sistemin doğal ve en temel zeminini oluşturmuştur.³⁷

Phratri

Phratri etimolojik olarak, Hint-Avrupalı Bhrater'den gelme Phrater, brother teriminin kökenini oluşturmuş ve Antik Yunan dünyasında kan bağı ile oluşan kardeşten ziyade, phratri birliğindeki

³⁶ Fustel De Coulanges, *Antik Site: Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar Üzerine İnceleme*, (Çev: İsmail Kılınç), Epos Yayınları, Ankara, 2011, s. 102.

³⁷ Morgan, s. 180-198.

yoldaş anlamında kullanılan bir sözcük olmuştur.³⁸ Modern filologlara göre phratri adı, babaların festivalde bir araya gelmesi anlamına gelen “*homopatouria*” sözcüğünden gelmektedir.³⁹ Manevi kardeşlik birlikteliği anlamına gelen Phratri, aynı kabilenin iki ya da daha fazla genos arasında, belirli amaçlar için kurulmuş doğal bir birliktir.⁴⁰

Antik Yunan toplumunun şekillenmesinde ikinci aşamayı oluşturan phratri genos’tan sonra ortaya çıkan bir birlikteliktir. Phratri’nin oluşmasında sıklıkla, ortak dinsel törenlerin ve kendi aralarında kız alıp vermelerin phratri’nin temel dokusunu oluşturduğu kabul edilse de tartışmalı olarak kan bağı ve aynı soydan gelmenin de önemli olduğu, kabul gören bir görüş olmaktadır. Homeros’da Nestor’un Agememnon’a söylediği “*Birlikleri kabile kabile, phratri phratri ayır, öyle ki kabile kabileye, phratri phratriye destek olsun...*”⁴¹ Sözlerinden Phratri’nin, aynı zamanda askeri güçlerin sınıflandırılması veya ortak bir işbirliğinin sağlanması için hizmet ettiği açık bir biçimde görülmektedir. Antik Yunan’ın askeri düzeninde, ordu kurulurken tek bir genos’a ait askerlerin bir araya gelmesi sayıca küçük birliktelikler oluşturacağı için orduların örgütlenmesinde phratri ve phyle sistemi esas alınmıştır.

Genos’un üyeleri arasındaki kadar güçlü bir ortak işbirliğine dayanmayan Phratri birliğinde, birinin öldürülmesi kan öcü olarak tüm phratri üyelerini ilgilendiren bir olay olmaktadır. Aiskhylos’un Eumenides’inde annesinin Orestes tarafından öldürüldüğünü anlatan Ernnys’in “*Phratrişinden olan bakalım anasından emdiğini burnundan getirmeyecek mi?*”⁴² sözlerinden genos üyeleri tarafından cezalandırılması gereken suçlunun, eğer bu üyeler tarafından cezalandırılmaz ise phratri’sinde olan birinin cezalandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yönetsel bir işleve sahip olmayan ve Genos ile Phyle arasında bağlayıcı bir unsur olan phratri, genos ve

³⁸ George Thomsen, *Aiskhlos ve Atina*, (Çev: Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul, 1990, s. 46-47.

³⁹ James Charles Kierstead, *A Community Of Communities: Associations and Democracy In Classical Athens*, Stanford University, 2013, p. 155-156. <https://stacks.stanford.edu/file/druid:vs820tt0644/Kierstead%20Dissertationaugmented.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.18.).

⁴⁰ Morgan, s.180-182.

⁴¹ Homeros, *İlyada*, I:360.

⁴² Aeschylus, *Eumenides*, (Translated: Robin Bond), University of Canterbury, Christchurch, New Zealand, 2014, s.65.

phyleden daha az öneme sahiptir. Fakat bu iki birlikteliğın bir aradalığı için zorunlu ve doğal bir örgüt olmuştur. Phratrinin üyeleri genellikle aynı soy çizgisindendi ve ortak bir lehçeye sahiptiler.⁴³

Yunanların dini, inanç ya da duadan ziyade, ritüel bir eylem dini olduğu için bazı ibadetler sadece özel genoslar arasında yapılır ve dışarıdan gelen biri phatriye kabul edilse de genosların dinsel törenlerine katılamazlardı.⁴⁴ Phatrilerin en önemli bayramı olarak bilinen *Apaturia*⁴⁵ çeşitli aktiviteleri içeren ve Attika'nın her yerinde düzenli bir şekilde kutlanan en önemli dini törenlerden biridir.⁴⁶ Dinsel törenlerde rahiplik görevini üstlenen arhont'lar gibi her phatri'de dinsel kut törenlerine ve toplantılara başkanlık yapan *phatriarch* (*fratri başı*) bulunurdu.⁴⁷ Ortak bir ataya sahip olan bütün phatri'lerin, koruyucu tanrıları ve bir sunağı bulunmaktaydı. Dinsel bir yapıya sahip olan phatri'ye yabancı bir kişinin kabulüde yine dinsel bir törenle gerçekleşirdi. Tüm phatri üyelerinin katıldığı bu törende bir kurban kesilir ve bu kurban sunak üzerinde pişirilirdi. Pişirilen etin sunak üzerinden kaldırılması yeni gelen kişinin bu birlikteliğe dâhil olamayacağı anlamına gelirdi. Phatri içinden yasal bir evlilik ile doğan bir erkek ise ancak babasının "bu benim oğlumdur" şeklinde yemin etmesi ile bu birimin üyesi olarak kabul edilirdi.⁴⁸

Phyle

Romada tribüs, şeklinde karşılık bulan⁴⁹ phyle'nin kökeni hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte genellikle Dorlar ile birlikte ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Kabile anlamına gelen ve özellikle Dorlara atfedilen phyle sistemi Dorlar'da, kan bağından

⁴³ Morgan, p. 200-204.

⁴⁴ Ustinova, p. 236-238.

⁴⁵ Josine H. Blok, "Citizenship in Action: Reading" Sacrifice in Classical Athens", *Sozial Versus Politisch: Divergierende Rollenbilder*, 2010, p. 103-104, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/179192> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

⁴⁶ Charles W. Hedrick, "Phratry Shrines Of Attica and Athens, Hesperia", *The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, *The American School of Classical Studies at Athens*, 1991, p. 251. http://www.jstor.org/stable/148089?seq=2#page_scan_tabc_contents (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

⁴⁷ Morgan, s. 204.

⁴⁸ Coulanges, s. 116-117.

⁴⁹ Michael Bakaoukas-Ptychion, "Tribalism & Racism among the Ancient Greeks A Weberian Perspective", *The University of Piraeus, Greece, Anistoriton Journal*, Vol. 9, Section E0501, 2005, p. 7, <http://www.anistor.gr/english/enback/AGRacism.pdf> (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

ziyade askeri bir birliktelik üzerine kurulmuş⁵⁰ ve *Hylleis*, *Dymanes* ve *Pamphyloi* olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.⁵¹ Dor kabileleri genellikle bireysel yerleşmeler kurmuş, bu yerleşmelerde yan yana yaşamış ve yaşamın bir parçası olan sosyal, ekonomik, dini ve politik olayların tamamı bu birimde kendi aralarında gerçekleşmiştir.⁵² Yunanistan Yarımadası'na istilalar ya da göçler yolu ile gelen ırklardan ortaya çıktığı tahmin edilen⁵³ ve Herodot'tan öğrendiğimize göre *Geleontes* (soylular), *Hoplethos* (savaşçılar), *Aigikoreis* (koyun çobanları) ve *Argadeis* (çitçiler) kabileleri ise, Atina ve diğer devletlerde görülmektedir.⁵⁴ Antik Yunan'ın ilk Atina kabileleri bir yığın bağımsız savaş topluluğundan oluşuyor ve bu kabileler, ordunun birimleri olarak işlev görüyorlardı.⁵⁵ Phyle üyeleri genellikle aynı soydan gelen, aynı dil veya lehçeyi paylaşan topluluklardan oluşur ve bu topluluklar birbirinden bağımsız şekilde varlığını sürdürebilirdi. Kabilenin varlığı illaki phratri'nin de varlığını gerektirmez ve ara birim olarak kabul edilen phratri kimi zaman görülmeyebilirdi.⁵⁶ Antik Yunan toplumunda Phyle sistemi akrabalık bağı ile oluşan bir birliktelikten ziyade askeri ve politik amaçlı bir aradalık üzerine kurulmuş olup aynı zamanda bir vatandaşın hangi kabileye mensup olduğunu anlamak içinde kullanılmıştır.⁵⁷ Phyle'lerin başında *filovasilus'lar* (*phyle kralı*) bulunur⁵⁸ ve siyasal yönünün yanı sıra dini bir birlikteliği de temsil eden phyle, eli silah tutan özgür erkekler tarafından yönetilirdi. Bu erkekler, belirli aralıklarla bir araya gelerek phyle'nin sorunlarını tespit eder ve bu problemlerin çözümü için kendi aralarında fikirler ileri sürerlerdi.

⁵⁰ Chester G. Star, *The Origin Of Greek Civilization: 1100- 650 B.C.*, WW.Norton & Company, New York/ London, 1991, p. 159.

⁵¹ George Grote, *History Of Greece*, Vol II, John P. Jewett And Company, Boston, 1852, p. 3.

⁵² Star, p. 159.

⁵³ Edwards, p. 11.

⁵⁴ Herodotos, Tarih, V: 66.

⁵⁵ George Thomsen, *Eski Yunan Toplumuna Üzerine İncelemeler: Tarih Öncesi, Ege I*, Payel Yayınları, İstanbul, 1995, s. 120.

⁵⁶ Morgan, p. 188.

⁵⁷ Grek Anderson, *Tribes, Heroes And The Reunification Of Attica*, The University of Michigan Press, 2003, p. 123. <https://www.press.umich.edu/pdf/0472113208-ch5.pdf> (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

⁵⁸ Kovalev- Diakov, s. 260.

Herhangi birinin diğzerinden üstün olmadığı bu phyle erkekleri savaş gibi olağan dışı olaylarda idareyi genellikle krala bırakırlardı.⁵⁹

Homeros'tan aktarılan bilgelere göre phyle; Karanlık çağ'ın erken dönemlerinde *phulon* olarak bilinmekte ve *phulon* phyle'nin ilk oluşum şekli kabul edilmektedir. Homeros'un bir aile gibi bir araya geldiklerini bildirmesinden dolayı *phulon*'un ortak bir kimliği paylaştıkları tahmin edilmektedir. *Phulon*'un oluşum süreci ile alakalı Homeros'dan öğrenildiğine göre: *Herakles'in oğlu Tlepolemus, Lycimnius'un annesi-babası ve kardeşleri dâhil bir aileyi öldürmüş ve sonrasında Lycimnius'un üvey kardeşleri oğulları ile birlikte Tlepolemus'dan intikam almak istemişlerdir. Kendisi için büyük bir tehdit olduklarını anlayan Tlepolemus çareyi kaçmakta bulmuş ve hemen bir gemi inşa ederek uzaklaşmıştır. Uzaklaşırken de yanına çok sayıda insan (poluslaos) toplamaya çalışmış ve kendisi ile gelmeyi kabul eden insanlarla birlikte uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra Rodos'a varmıştır. Rodos'un Lindus, Lalysus ve Cameirus bölgelerine yerleşen bu gruplar phulon şeklinde yerleştirilmiştir.*⁶⁰ Dor phyle sistemine örnek olduğu tahmin edilen bu gruplar başlangıçta dışlanmış ailelerden oluşan küçük ve yerel bir birliktelik olarak ortaya çıkmışlar, Tlepolemus'un yanındaki gönüllü grup *phulon* olarak adlandırılmış ve bu grubun phyle'nin kökenini oluşturduğu düşünülmüştür.⁶¹

Aristoteles ilk Atinalıların dört kabilede örgütlendiklerini her kabilenin üç *phratriden*, her *phratridin* otuz klandan ve her klanın otuz kişiden oluştuğunu ayrıca, dört kabilenin mevsimlere, on iki *phratridin* aylara ve otuz klanın ayın günlerine denk düştüğünü söylemektedir.⁶² Her Attika kabilesinde üç *phatri*, her *phatride* otuz soy; on iki *phatrilik* toplulukta, dört kabile olarak toplamda üç yüz altmış soy birimi bulunuyordu.⁶³ Phyle, şehir-devletlerinin bölünmüş geniş soy gruplarını kapsamakta ve en genel biçimde Aioller, Dorlar ve İonlar birer phyle olarak kabul edilmektedir. Phyle ayrıca hiyerarşik olarak organize olmuş ve alt bölümlere ayrılmış Yunanlıları

⁵⁹ Sultan Deniz Küçükler, *Arkhaisk Öncesi Grek Devlet Yapısını Şekillendiren Politik Gruplar*, Ankara Üniversitesi, SBF, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 36, Sayı: 61, 2017, s. 109, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19398.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.18.).

⁶⁰ Homeros, *İlyada*, II:650-655.

⁶¹ Donlan, p. 295-296.

⁶² Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, XXXII:2.

⁶³ Morgan, p. 187.

tanımlamak için de kullanılmaktadır.⁶⁴ Toplumsal ve siyasal yaşamda etkin bir rol oynayan Kleisthenes soylulara ayrıcalık sağlayan bu kabile örgütlenmelerini M.Ö. VI. Yüzyıla gelindiğinde ortadan kaldıracaktır.⁶⁵ Tümöyle terkedilmemekle birlikte soy üzerine kurulu kabileleri, coğrafi nitelikte örgütler olan kabilelere ayırmasıyla sosyal yaşamda önemli bir reform yapılmıştır. ⁶⁶

Değerlendirme

Birkaç kişinin çalışmasıyla varlığını sürdüremeyeceğinin bilincinde olan ilkel toplumlar yaşamın getirdiği zorunluluğun bir neticesi olarak birliktelik ilkesine dayalı bir toplum modeli benimsemişler ve ortaya çıkan gruplar bir iş bölümü üzerinde temellendirilmiştir. Bütün eski çağ toplumlarında, genellikle siyasal yapılanmalardan önce görülen aynı soydan gelme, akrabalık, kardeşlik gibi yakınlık ifade eden sözcükler insanların bir arada yaşamasını sağlayan olgular olmakta ve bu olgular günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Karanlık Çağlarda Antik Yunanların yaşamı belirli bir mekân ile sınırlandırılmış, bu sınırlı alanda kısıtlı ilişkiler hüküm sürmüş ve her türlü yaşamsal faaliyetler, bu kısıtlı ilişkiler içerisinde gerçekleşmiştir. Antik Yunan toplumunda ilişkiler; bir kurala bağlı, samimi bir ortam (akrabalık ve onun bütün dereceleri) ve akraba olmayan dostlukların kurulması ile gerçekleşirdi. Karanlık Çağ'ın bütün topluluklarında görülen akrabalık ve komşuluk eksenli ilişkilerinin zamanla güçlenmesi ve toplulukların bir araya gelmesi ile bu çağın sosyal grupları oluşmuştur.

Antik Yunan toplumu, kan bağı anlamına gelen genos, birkaç genos'un bir araya gelmesi ile oluşan ve kardeşlik şeklinde karşılık bulan phratri, genos'ların ve phratri'lerin bir araya gelmesi ile de phyle olarak adlandırılan kabileler şeklinde tasnif edilmişlerdir. Temelini oikos ve demos'un oluşturduğu kabul edilen bu birliktelikler küçükten büyüğe genos<phratri<phyle olarak örgütlenmiş ve M.Ö. VIII. Yüzyılda polis adı verilen şehir-devletlerinin ortaya çıkışına kadar önemini korumuşlardır. Toplum zihniyetinden çok kişilerden oluşan bu örgütlenmeler belirli kurallar

⁶⁴ Shelley, p. 52.

⁶⁵ Konstantinos Kapparis, *Women and Family in Athenian Law*, Republished with permission in C. Blackwell, 2003, p. 5. http://www.stoa.org/projects/demos/women_and_family.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

⁶⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, V Yayınları, Ankara, 1989, s. 21.

ve eylem ortaklığı üzerine kurulmuş olup resmi bir grup değıllerdir. Dini ya da akrabalık ilişkileri gruptan gruba değışiklik göstermekle birlikte, phyle genellikle askeri veya politik bir amaca hizmet etmektedir. Askeri özelliğinin yanı sıra daha çok dini bir birliklilik olduğu kabul edilen phratri bu yönü ile diğer gruplardan ayrılmaktadır. Homojen bir yapıya sahip olan genos ise kan bağı üzerine kurulmuş ve uzun süre kalıcılığını korumakla birlikte bu özelliğinden dolayı sosyal grupların temelini oluşturmuştur.

Antik Yunan sosyal gruplarının bir araya gelişinde kan bağının yanı sıra ortak dinsel törenlerde etkili olmuş ve her topluluğun kendine has tanrısı, kutsal törenleri, dini yemekleri ve farklı tapınmaları, bu grupların birbirinden ayrılmasında da önemli bir etken olmuştur. Bir kişinin herhangi bir gruba katılımı gerçekleştirilirken dini törenler esas alınmış ve kan bağı ile kurulan bu bağ dinsel törenlerle daha da güçlendirilmiştir. Karanlık Çağ'ın sosyal grupları arasındaki ilişkilerde ortak bir yaşam algısı daima devam etmiş ve üyelerin herhangi bir ihtiyacı için herkes aynı ölçüde işbirliği içinde birbirine yardım etmiştir. Genos, phratri ve phyle'nin, Antik Yunan'ın erken dönemlerinde varlığını sürdürdüğü net olarak bilinmekle birlikte bu gruplar hakkında çok fazla detaylı bilgi yoktur. Fakat ileride ulus denen kavramın ortaya çıkışında yani siyasal düzeninin oluşmasında ve Yunan devletinin gelişiminde temel alınan en önemli birlikler olduğu sonucuna kesinlikle ulaşılmaktadır.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

AESCHYLUS, *Eumenides* (2014), (Translated: Robin Bond), University of Canterbury, Christchurch, New Zealand.

ARİSTOTELES, (1998), *Atinaların Devleti*, (Çev: Suat Yakup Baydur), Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.

HERODOTOS, (2017), *Tarih*, (Çev: Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

HOMEROS, (2004), *İlyada*, (Çev: Fulya Koçak), Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Araştırma-Tetkik Eserler

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali (1989), *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, V Yayınları, Ankara.

AMEMİYA Takeshi (2007), *Economy and Economics of Ancient Greece*, Routledge Taylor & Francis Group, London & New York.

COULANGES Fustel De (2011), *Antik Site: Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar Üzerine İnceleme*, (Çev: İsmail Kılıncı), Epos Yayınları, Ankara.

DİAKOV V. - KOVALEV S., (2017), *İlkçağ Tarihi 1 : Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*, (Çev: Özdemir İnce), Yordam Kitap, İstanbul.

FINLEY Moses (2014), *Odysseus'un Dünyası*, (Çev: Gül E. Durna), Alfa Yayınları, İstanbul.

GROTE George (1852), *History Of Greece*, Vol II, John P. Jewett And Company, Boston.

HALLİDAY William Reginald -LİTT B.A, B.L, (2001), *The Growth Of The City State: Lectures On Greek And Roman History*, University Of Liverpool, Botoch Books, Canada.

MARTİN Thomas, R., (2013), *Ancient Greece: From Prehistoric to Hellenistic Times*, Yale University Press, New Haven & London.

MORGAN Lewis Henry, (1944), *Ancient Society: or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery Through Barbarism to Civilization*, Bharti Library Puplished, Calcutta.

PERRY Marvin (2013), "Western Civilization A Brief History", Volume I: Seventh Edition, Baruch College City University of New York.

POMEROY Sarah B., (2004), *A Brief History Of Ancient Greece: Politics, Society, and Culture*, Oxford University Press, New York.

SPIELVOGEL Jackson J., (2016) "Western Civilization: A Brief History", The Pennsylvania State University, Thomsen-Warstworth Press, USA.

STAR Chester G., (1991), *The Origin Of Greek Civilization: 1100- 650 B.C.*, WW. Norton & Company, New York/London.

TEKİN Oğuz (2001), *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

THOMSEN George (1990), *Aiskhlos ve Atina*, (Çev: Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul.

THOMSEN George (1995), *Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler: Tarih Öncesi, Ege I*, (Çev: Celal Üster), Payel Yayınları, İstanbul.

Makaleler İçin İlgili Web Siteleri

ANDERSON Grek, (2003), "Tribes, Heroes And The Reunification Of Attica", The University of Michigan Press, pp. 123 146,<https://www.press.umich.edu/pdf/0472113208-ch5.pdf>(Erişim Tarihi: 10.03.18.).

BAKAOUKAS Michael Ptychion (2005), "Tribalism & Racism among the Ancient Greeks A Weberian Perspective", *The University of Piraeus, Greece, Anistoriton Journal*, Vol. 9, March section E0501, pp.

2-15, <http://www.anistor.gr/english/enback/AGRacism.pdf> (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

BLOK Josine H., (2010), "Citizenship in Action:Reading" Sacrifice in Classical Athens, Sozial Versus Politisch" *Divergierende Rollenbilder*, pp. 90-111, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/179192> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

JAYOUNG Che, (2017), "Citizenship and the Social Position of Athenian Women in the Classical Age. A Prospect for Overcoming the Antithesis of Male and Female", *Athens Journal of History*, Vol. 3, No. 2, pp. 97-118, <http://www.athensjournals.gr/history/2016-1-X-YChe.pdf>

DİETRİCH B. C., (1968), "Prolegomena To The Study Of Greek Cult Continuity, Vol 11, *Rhodes University, Grahamstown*", pp. 153-169, <https://search.proquest.com/openview/dc8c692f48347067fdb831f4f5623616/1?pqorigsite=gscholar&cbl=1817900> (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

DONLAN Walter, (1985), "The Social Groups Of Dark Age Greece", *The University Of Chicago*, pp. 293-308, <https://tr.scribd.com/document/55819266/The-Social-Groups-of-Dark-Age-Greece> (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

EDWARDS Ronald A., (2012), "Political Institutions and Property Rights: Ancient China, Greece and Rome", *Tamkang University*, August 15, pp. 1-25, <http://tkuir.lib.tku.edu.tw:8080/dspace/bitstream/987654321/78170/2/PIPRcgr+%283%29.pdf> (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

GÜR Barış (2012), "Hititler, Mikenler ve Batı Anadolu'daki Kültür Etkileşimleri", *Dokuz Eylöl Üniversitesi Edebiyat Faköltesi Dergisi*, C. I, S. 2, s. 12-22, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/416718> (Erişim Tarihi: 04.03.18.).

HEDRİCK Charles W., (1991), "Phratry Shrines Of Attica and Athens", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, *The American School of Classical Studies at Athens*, pp. 242-268, http://www.jstor.org/stable/148089?seq=2#page_scan_tab_contents (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

JOHANSEN Mariela Wibert (2003), "Belief, Fear And Manipulation: The Intersection Of Religion And The Athenian Legal System İn The Second Half Of The 5th Century BCE", *Simon Fraser University, Master Of Arts*, Canada, pp. 2-186, <http://summit.sfu.ca/item/9825> (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

KAPPARİS Konstantinos (2003), "Women and Family in Athenian Law", *Republished with Permission in C. Blackwell*, pp. 1-21,

http://www.stoa.org/projects/demos/womenandfa_mil_y.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

KİERSTEAD James Charles (2013), "A Community Of Communities: Associations and Democracy İn Classical Athens", *Doctor Of Philosophy, Stanford University*, pp. 2-316, <https://stacks.stanford.edu/file/druid:vs820tt0644/Kierstead%20Dissertation-augmented.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.18.).

KOİV Mait (2016), "*Basileus, Tyrannos and Polis. The Dynamics of Monarchy in Early Greece*", 98(1), pp. 1-89, https://www.academia.edu/26398211/Basileus_tyrannos_and_polis_the_dynamics_of_monarchy_in_Early_Greece_in_Klio_98,1_1-89 (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

KONSTAN David (1997), "Defining Ancient Greek Ethnicity", *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, Volume 6, Number 1, University of Toronto Press, pp. 97-110, http://commonweb.nifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/3610/33969_110704.pdf (Erişim Tarihi: 09.03.18.).

KÜÇÜKER Sultan Deniz (2017), "Arkhaik Öncesi Grek Devlet Yapısını Şekillendiren Politik Gruplar", *Ankara Üniversitesi, SBF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 36, S. 61, ss. 108-114, <http://dergiler.Ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19398.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.18.).

MORRİS Ian (1989), "*The Gortyn Code and Greek Kinship*", University of Chicago, pp. 233-254, <http://grbs.library.duke.edu/article/download/4021/6073> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

SAĞIR Meral Öztoprak – AKILLI H. Serkan (2004), "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, No:1, ss. 1-22, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/929.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

SHELLEY Nathanael Paul (2016), "The Concept of Ethnicity in Early Antiquity: Ethno-Symbolic Identities in Ancient Greek, Biblical Hebrew, and Middle Babylonian Texts", *Doctor of Philosophy, Columbia University*, pp. 1-299, <https://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:208533> (Erişim Tarihi: 05.03.18.).

USTİNOVA Yulia (1996), "Orgeones in Phratries: A Mechanism of Social Integration in Attica", *Ben-Gurion University of the Negev*, Kernos 6, İsrail, pp. 227-242, <http://journals.openedition.org/kernos/1171?lang=en#text> (Erişim Tarihi: 06.03.18.).

VASİLLOPOPULOS Christopher (2008), "The Degradation of Athenian Women in the Phallicratic Polis", *Eastern Connecticut State University International Journal of Social Inquiry*, Volume 1, Number

1, pp. 5-28, <http://dergipark.gov.tr/ijsi/issue/17826/186933> (Erişim Tarihi: 07.03.18.).

İnternet Kaynakları

<http://dergipark.gov.tr/ijsi/issue/17826/186933> (Erişim Tarihi: 07.03.18.).

<https://www.britannica.com/topic/phyle> (Erişim Tarihi: 10.03.18.).

